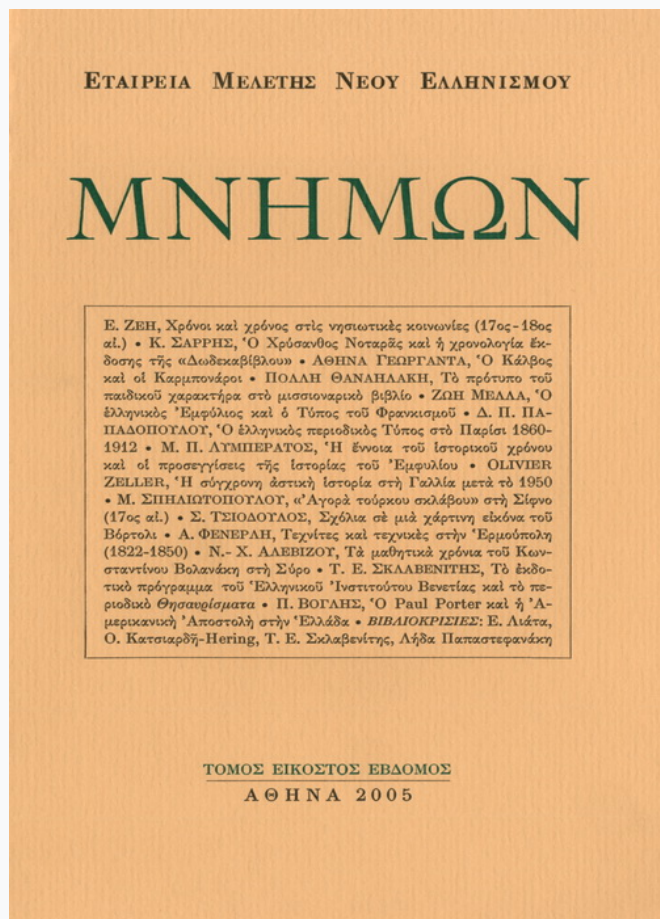


Μνήμων

Τόμ. 27 (2005)



**ΤΑ ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΒΟΛΑΝΑΚΗ ΣΤΗ ΣΥΡΟ ΚΑΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΙΕΖΗΣ**

ΝΤΕΝΙΖ ΧΛΟΗ ΑΛΕΒΙΖΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.821](https://doi.org/10.12681/mnimon.821)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΑΛΕΒΙΖΟΥ Ν. Χ. (2005). ΤΑ ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΟΛΑΝΑΚΗ ΣΤΗ ΣΥΡΟ ΚΑΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΙΕΖΗΣ. *Μνήμων*, 27, 271–278. <https://doi.org/10.12681/mnimon.821>

ΤΑ ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΟΛΑΝΑΚΗ ΣΤΗ ΣΥΡΟ
ΚΑΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΙΕΖΗΣ

Η ανεπάρκεια των στοιχείων για τα παιδικά και νεανικά χρόνια της ζωής του Κωνσταντίνου Βολανάκη παραμένει σταθερό χαρακτηριστικό σε όλες τις μελέτες για τον μεγάλο νεοέλληνα θαλασσογράφο, έως σήμερα.¹

Έτσι, ουσιαστικά άγνωστη παραμένει η περίοδος από την γέννησή του στα 1837² σε χωριό του Ηρακλείου,³ έως τα 1856, όταν βρίσκεται πια στην Τεργέστη λογιστής στον εμπορικό οίκο του συγγενούς του Γεώργιου Αφεντούλη.⁴ Ειδικότερα, οι πληροφορίες περιορίζονται σε αναφορές στα πρώτα παιδικά χρόνια του Κωνσταντίνου στο Ηράκλειο της Κρήτης, όπου και θα «άρ-

1. Πέρα από τις γενικότερες μελέτες ιστορίας της νεοελληνικής τέχνης βλ. ειδικότερα τις πιο πρόσφατες μονογραφίες για το ζωγράφο: Μ. Βλάχος, *Ο ζωγράφος Κωνσταντίνος Βολανάκης 1837-1907*, διδ. διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1974, του ίδιου, «Κωνσταντίνος Βολανάκης», (σειρά *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*) Μέλισσα, Αθήνα 1974, τ. Α', σ. 188-229 ή και του ίδιου στο *Λεξικό Ελλήνων Καλλιτεχνών*, Μέλισσα, Αθήνα 1997, τ. 1, σ. 202-205, όπως και Στ. Λυδάκης *Κωνσταντίνος Βολανάκης*, Αθήνα 1997, και το σχετικό αφιέρωμα, *Κωνσταντίνος Βολανάκης*, εφ. *Καθημερινή*, ένθετο *Επτά Ημέρες*, 22 Φεβρουαρίου 1998.

2. Η χρονολογία γέννησης του καλλιτέχνη στα 1839 (απόδοση του Μ. Κ. Βολανάκη, «Ο πατέρας μου» που κυκλοφόρησε σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων το 1963, βλ. αναδημοσίευση στο ένθετο *Επτά Ημέρες*, ό.π., σ. 6-10) ελέγχεται ως μη τεκμηριωμένη και ανακριβής όπως επισημαίνει ο Μ. Βλάχος, «Κωνσταντίνος Βολανάκης», ό.π., σ. 191.

3. Σύγχυση φαίνεται να υπάρχει και αναφορικά με το χωριό στο οποίο θα γεννήθηκε ο Βολανάκης. Ενδεικτικά ο Μ. Βολανάκης, ό.π., αναφέρει ότι «Εγεννήθη εις Ηράκλειον της Κρήτης εκ παλαιού μικρού χωρίου της περιοχής Ρεθύμνου ονομαζομένου "Βολάνη"» σ. 6. Άλλος μακρινός απόγονος του ζωγράφου σε επιστολή του προς τον Στ. Λυδάκη, (ένθετο *Επτά Ημέρες*, ό.π., σ. 5), αναφέρεται στο χωριό «Μπολάνια» του Ηρακλείου, ενώ στην γενικότερη και ειδικότερη βιβλιογραφία αναφέρεται γενικά το Ηράκλειο Κρήτης.

4. Ο Γεώργιος Αφεντούλης, ήταν σύζυγος της αδελφής του Βολανάκη, Πολυξένης, και επιφανές μέλος της ελληνικής κοινότητας της Τεργέστης στην οποία διατηρούσε εμπορικό οίκο ζαχαρώς.

χισε τις εγκύκλιες σπουδές του»⁵ και στην κατοπινή μετακόμιση της οικογένειας στη Σύρο, όπου «θα τελειώσει το γυμνάσιο».⁶ Με τη μνεία στις «πρώτες απόπειρες» του Βολανάκη στη ζωγραφική, που προσδιορίζονται χρονικά μετά την άφιξή του στην Τεργέστη, και οι οποίες θα οδηγήσουν στην ενθουσιώδη αναγνώριση του ταλέντου του από τον εργοδότη του Γεώργιο Αφεντούλη, που έτσι θα τον προτρέψει να φύγει για σπουδές στην Ακαδημία του Μονάχου,⁷ ολοκληρώνονται τέλος τα έως σήμερα γνωστά στοιχεία για την παιδική και νεανική ηλικία του ζωγράφου.

Ως ελάχιστη συμβολή στην πρώτη αυτή περίοδο της ζωής του μεγάλου νεοέλληνα ζωγράφου, παραθέτουμε αμέσως παρακάτω τις πληροφορίες που συλλέξαμε για τα μαθητικά χρόνια του Κωνσταντίνου Βολανάκη στη Σύρο, ως έχουν σε έγγραφα τα οποία σώζονται στα ΓΑΚ, Αρχεία Νομού Κυκλάδων, στην Ερμούπολη.⁸

Συγκεκριμένα, αρχειακές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν ότι ο Βολανάκης υπήρξε πράγματι μαθητής του Ελληνικού σχολείου και Γυμνασίου της Ερμούπολης από το σχολικό έτος 1851/52 έως και το σχολικό έτος 1854/5.

Τον ανακαλύπτουμε αρχικά στο *Μαθητολόγιο* του σχολικού έτους 1851/52, όπου καταχωρίζεται ως *Κωνσταντίνος Βολανάκης*, με αύξοντα αριθμό 207 εγγεγραμμένος στη β' τάξιν του ελληνικού σχολείου. Η καταχώριση αυτή —όπως και όλων των άλλων μαθητών— συνοδεύεται από πρόσθετες πληροφορίες που αφορούν στην ηλικία του μαθητή (16 ετών), τον τόπο γέννησής του (*Κρήτη*) και το επάγγελμα πατρός (*έμπορος*).⁹ Με τα ίδια στοιχεία, και πάλι ως *Κωνσταντίνος Βολανάκης*, τον βρίσκουμε και κατά το αμέσως επόμενο σχολικό έτος (1852/53) με αύξοντα αριθμό 173, εγγεγραμμένο τώρα, όπως είναι λογικό, στη γ' τάξιν του ελληνικού σχολείου, αλλά ηλικίας και πάλι 16

5. Η αναφορά αυτή που επαναλαμβάνεται σε όλες τις σχετικές ειδικές και γενικότερες μελέτες (βλ. ενδεικτικά Μ. Βλάχος, «Κωνσταντίνος Βολανάκης», ό.π., σ. 190) δεν έχει τεκμηριωθεί ειδικότερα έως σήμερα.

6. Βλ. Μ. Βλάχος, «Κωνσταντίνος Βολανάκης», ό.π., σ. 190-191: «Η ανάγκη για μια ασφαλέστερη διαβίωση, μακριά από τις ταραχές του νησιού, και η επαγγελματική σκοπιμότητα θα υποχρεώσουν τους Βολανάκηδες να εγκαταλείψουν την Κρήτη και να εγκατασταθούν στη Σύρο. Εκεί τελειώνει ο Κωνσταντίνος το γυμνάσιο, ενώ ο πατέρας και τ' αδέρφια του ασχολούνται με το εμπόριο».

7. Απαντάται εγγεγραμμένος στο *Μαθητολόγιο* της Ακαδημίας του Μονάχου στα 1864, με αύξοντα αρ. 2076 (βλ. σχετικά Στ. Λυδάκης, *Geschichte der griechischen Malerei des 19. Jahrhunderts*, διδ. διατρ. Μόναχο 1972, σ. 63, ή και του ίδιου, *Κωνσταντίνος Βολανάκης*, ό.π., σ. 21).

8. Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τις κ. Α. Ψιλοπούλου και Τ. Χιέταλα για την πολύτιμη βοήθειά τους.

9. Βλ. ΓΑΚ-ΑΝΚ, *Μαθητολόγιο* από του σχολικού έτους 1851/2 - 1888/9, σ. 8.

ετών.¹⁰ Την επόμενη σχολική χρονιά (1853/4) απαντάται ως Κωνσταντίνος Βολανάκης με αύξοντα αριθμό 226, εγγεγραμμένος και πάλι στη γ' τάξη του ελληνικού σχολείου και ηλικίας 19 ετών. Ο τόπος γέννησης παραμένει η Κρήτη και ίδιο είναι και το δηλωμένο επάγγελμα πατρός (έμπορος).¹¹

Η τελευταία καταχώριση απαντάται στο Μαθητολόγιο του σχολικού έτους 1854/55. Ο μαθητής Κωνσταντίνος Βολανάκης καταχωρίζεται με αύξοντα αριθμό 199 ως ηλικίας τώρα 18 ετών. Στην καταχώριση αυτή δεν μνημονεύεται όμως η τάξη στην οποία έχει εγγραφεί.¹²

Οι παρατηρούμενες διαφορές στη γραφή του ονόματος του μαθητή (Βολανάκης αλλά και Βολανάκης),¹³ όπως και η αναντιστοιχία στις καταχωρίσεις της ηλικίας του (ως 16 ετών κατά το σχολικό έτος 1851/1852, 16 ετών πάλι κατά το σχολικό έτος 1852/1853, 19 ετών κατά το σχολικό έτος 1853/1854, και 18 ετών κατά το σχολικό έτος 1854/1855) στα παραπάνω Μαθητολόγια, οδηγούν ίσως στην υπόθεση ότι δεν πρόκειται για εγγραφές του ίδιου μαθητή.¹⁴ Όπως όμως θα δούμε αμέσως, ανακρίβειες αυτού του τύπου ήταν συνηθισμένες στις καταγραφές αυτές. Ενδεικτικό είναι ότι στα συγκεκριμένα Μαθητολόγια, σημειώνονται ακριβώς τα ίδια λάθη και οι ίδιες αναντιστοιχίες στις καταγραφές για έναν άλλο μαθητή με το ίδιο επώνυμο, τον Ιωάννη Βολανάκη.¹⁵

Έτσι, τον μαθητή αυτόν, τον συναντάμε να εγγράφεται κατά το σχολικό έτος 1850/1851 στη β' τάξη του ελληνικού σχολείου, σε ηλικία 13 ετών. Κατόπιν, εγγράφεται επί δύο συνεχόμενα σχολικά έτη, δηλαδή έως και το 1853/1854, τώρα ως Ιωάννης Βολανάκης. Τελειώνοντας τη β' Γυμνασίου σε ηλικία 17 ετών (σύμφωνα με την καταχώριση στο Μαθητολόγιο), ο μαθητής θα παραλάβει το Ενδεικτικό του, την 1η Ιουλίου του 1854 με σημειωμένη την ηλι-

10. Βλ. ΓΑΚ-ANK, *Μαθητολόγιον από του σχολικού έτους 1851/2 - 1888/9*, σ. 20.

11. Βλ. ΓΑΚ-ANK, *Μαθητολόγιον από του σχολικού έτους 1851/2 - 1888/9*, σ. 34.

12. Στο Μαθητολόγιον από του σχολικού έτους 1851/2 - 1888/9, σ. 47 παραλείπεται καταγραφή της τάξης σε όλους τους μαθητές που έχουν εγγραφεί.

13. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Μ. Βλάχος, «Κωνσταντίνος Βολανάκης», ό.π., γενικότερα για την σύγχυση στις γραφές του ονόματος του ζωγράφου: «Ενδεικτικό είναι ότι το όνομά του συναντάται με τρεις διαφορετικούς τύπους: Βολανάκης, Βολωνάκης και το ορθό, όπως ο ίδιος υπέγραφε, Βολανάκης», σ. 191.

14. Αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι ο Κ. Βολανάκης είχε γεννηθεί το 1837 τότε το 1851/1852 θα ήταν 15/16 ετών και ακολούθως το 1853/1854 17/18 ετών.

15. Δεν γνωρίζουμε αν ο μαθητής αυτός συνδέεται με κάποιο βαθμό συγγένειας με τον Κωνσταντίνο Βολανάκη. Θα σημειωθεί όμως επίσης ότι στα ίδια Μαθητολόγια (ό.π.) βρίσκουμε αναφορές και σε άλλους μαθητές με το ίδιο επώνυμο (π.χ. Βολονάκης: Νικόλαος Μιχαήλ, Αδαμάντιος, Γεώργιος και Αριστ., όπως και Βολανάκης: Χαράλαμπος, που όλοι έχουν τόπο γέννησης την Κρήτη και πατέρα έμπορο με εξαίρεση τον Γεώργιο Βολονάκη που αναφέρεται ως ορφανός).

κία του τώρα ως 16 ετών και υπογράφοντας ο ίδιος: Ιωάννης Βολανάκης (και όχι Βολονάκης).¹⁶

Κατ' επέκταση, εδώ ενδιαφέρει ότι, ούτε η διαφορά στη γραφή του συγκεκριμένου επωνύμου, ούτε η αναντιστοιχία στην αναγραφόμενη ηλικία του μαθητή στις συγκεκριμένες καταχωρίσεις, μπορούν να αποτελέσουν ασφαλή τεκμήρια ώστε να αμφισβητηθεί το συμπέρασμα ότι ο μαθητής Κωνσταντίνος Βολανάκης των σχολικών ετών 1851/1852, 1852/1853 και 1854/1855 ήταν ο ίδιος με τον μαθητή Κωνσταντίνο Βολανάκη του σχολικού έτους 1853/1854.

Σύμφωνα με τις εγγραφές λοιπόν του *Μαθητολογίου* και λαμβάνοντας τα παραπάνω υπ' όψη, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης θα υπήρξε μαθητής στο σχολείο της Σύρου από το 1851/1852 έως και το 1854/1855. Επί δύο συνεχόμενα έτη όμως (1852/1853 και 1853/1854) βρίσκεται εγγεγραμμένος στη γ' τάξη του ελληνικού σχολείου. Αν αποκλείσουμε το ενδεχόμενο και αυτή η διπλή καταχώριση να πρόκειται για ένα ακόμη λάθος εκ παραδρομής του γραφέα του *Μαθητολογίου*, η πιθανότητα να επανέλαβε την τάξη —πράγμα διόλου ασύνηθες την εποχή αυτή και μάλιστα μάλλον συχνό¹⁷— αποκτά ειδικό ενδιαφέρον όταν σχετιστεί με τη μνεία στις μελέτες, ότι δηλαδή, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης «τέλειωσε τις Γυμνασιακές του σπουδές στη Σύρο». Με άλλα λόγια, αν πράγματι κατά το σχολικό έτος 1853/1854 υπήρξε μαθητής της γ' τάξης του ελληνικού σχολείου, τότε το επόμενο και τελευταίο έτος που τον συναντάμε στο *Μαθητολόγιο* (δηλ. 1854/1855) και όπου δεν αναφέρεται η τάξη στην οποία είχε εγγραφεί, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης θα πρέπει να ήταν μαθητής της α' τάξης Γυμνασίου.

Το συμπέρασμα ότι ο Βολανάκης δεν θα τελείωσε τις Γυμνασιακές του σπουδές στη Σύρο, δείχνει να επιβεβαιώνει και το γεγονός ότι στα *Βιβλία Πιστοποιητικών Σπουδής* και στα αντίστοιχα *Απολυτηρίων* δεν συναντήσαμε απολυτήριο, ή ενδεικτικό που να το παραλαμβάνει μαθητής με αυτό το όνομα, ούτε το 1854 ούτε το 1855 ούτε το 1856.¹⁸

Για τα μαθητικά χρόνια του Βολανάκη στη Σύρο, εξαιρετικό ενδιαφέρον πα-

16. *Βιβλίον Πιστοποιητικών του εν Σύρω Γυμνασίου και του Ελληνικού σχολείου περιέχων από τον έτος 1850/1851 μέχρι του έτους 1855/1856*, αυξ. αρ. 698, σ. 197 (ΓΑΚ-ΑΝΚ).

17. Ενδεικτικό ίσως της συχνότητας του φαινομένου της επανάληψης της ίδιας τάξης είναι και η πρόβλεψή του με σχετικό άρθρο του διατάγματος *Περί του κανονισμού των Ελληνικών σχολείων και Γυμνασίων* του 1836/1837 που ίσχυε και την εποχή αυτή (βλ. Στ. Μ. Παρίσης, *Ανωτέρα και Μέση Εκπαίδευσις*, Αθήνα, 1884, σ. 232, Τμήμα Δ', άρθρο 27) όπου αποσαφηνίζεται ότι «ο δις μίαν τάξιν επαναλαβών, χωρίς να κατασταθή προβιβασμού άξιος, αποπέμπεται του σχολείου».

18. Βλ. *Βιβλίον Πιστοποιητικών*, ό.π., όπως και *Βιβλίον των Απολυτηρίων*, ό.π., και *Βιβλίον καταγραφής των εισπράξεων*, τ. Α', 1852/3 - 1868/69 (ΓΑΚ-ΑΝΚ).

ρουσιάζει εν τω μεταξύ, και ένα άλλο στοιχείο: Την ίδια περίοδο, Καθηγητής Ιχνογραφίας στην Ερμούπολη, έχει διοριστεί ένας άλλος σημαντικός νεοελληνας ζωγράφος, ο Ανδρέας Κριεζής.

Αν και πολλά παραμένουν ακόμη άγνωστα για τη ζωή του Υδραίου ζωγράφου, επαρκώς τεκμηριωμένη είναι σήμερα όμως, η περίοδος του διορισμού του στο Γυμνάσιο της Ερμούπολης.¹⁹ Ειδικότερα, βεβαιωμένο είναι ότι πέντε χρόνια μετά τις σπουδές του στο Παρίσι,²⁰ ο Κριεζής διορίστηκε Καθηγητής αρχικά της Ιχνογραφίας και κατόπιν αναλαμβάνοντας και το μάθημα της Καλλιγραφίας στο σχολείο της Σύρου και παρέμεινε στη θέση αυτή έως τα 1868.²¹

Ο Υδραίος καλλιτέχνης που φαίνεται να έχαιρε ήδη την εποχή του διορισμού του στη Σύρο εκτίμησης και αναγνώρισης,²² και που είτε επέλεξε τη

19. Ανδρέας Κριεζής (Ύδρα 1813 - μετά το 1877 ή 1880). Για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου, πολλά παραμένουν άγνωστα έως σήμερα, βλ. λόγου χάρη Ν. Μισιρλή, *ό.π.*, σ. 205, αλλά και μεταξύ άλλων: Ν. Α. Κριεζής, *Γενεαλογικόν Δένδρον της εξ Ύδρας οικογενείας Κριεζή, Νέα Σικέψη, Αθήνα 1970*, Γ. Κριεζής, «Μία πολύκλαδος αρχοντική οικογένεια» *Το Μέλλον της Ύδρας*, φ. 108, 1950, σ. 225. Ωστόσο, το ερευνητικό πρόγραμμα: *Οι λειτουργοί Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης κατά τον 19ο αιώνα. Βιογραφικά και Εργογραφικά στοιχεία*, υπεύθυνοι προγράμματος Δ. Αντωνίου και Τρ. Σκλαβενίτης, φέρνει στο φως σήμερα τεκμήρια που αφορούν στη ζωή του Κριεζή, στις σπουδές του στο Παρίσι, και αυτό που εδώ ενδιαφέρει ειδικότερα, στον διορισμό του στο Γυμνάσιο της Ερμούπολης από τα 1851 έως τα 1868. (Βλ. σχετικά και σημ. 21). Ευχαριστώ θερμά τους υπεύθυνους του προγράμματος για τις σχετικές πληροφορίες που μου παρείχαν. Υπογράφes του συναντήσαμε πράγματι και εμείς διάσπαρτα ανάμεσα στους Διδασκάλους σε συνεδριάσεις στο Βιβλίον Πρακτικών Β'. Από σχολικού έτους 1835/1836 - 1890/1891 και στα Πρακτικά των έτει των εξετάσεων του ΙΒ' Σχολειακού έτους έως του εν Ερμούπολει Β' Γυμνασίου (Ι.Α.Ν.Κ. Γ.Α.Κ.) από το σχολικό έτος 1852/1853.

20. Για τις σπουδές του στην Ecole Royal des Beaux Arts απ' όπου αποφοίτησε στα 1846, βλ. σχετικά το ερευνητικό πρόγραμμα *Οι λειτουργοί Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης*, *ό.π.*

21. Στα 1851 ο Κριεζής διορίστηκε στο Ελληνικό σχολείο και Γυμνάσιο της Σύρου, για να διδάξει το μάθημα της Ιχνογραφίας, ενώ από τα 1856 και εξής ο ζωγράφος ανέλαβε επιπλέον τη διδασκαλία του μαθήματος της Καλλιγραφίας «χωρίς μισθό» (βλ. στο ερευνητικό πρόγραμμα *Οι λειτουργοί Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης κατά τον 19ο αιώνα. Βιογραφικά και Εργογραφικά στοιχεία*, *ό.π.*).

22. Τούτο συνάγεται από σχετική μνεία σε άρθρο στην εφημ. *Αιών*, φ. 21-1-1853, το οποίο αφορά σε αντίδραση στον διορισμό του γιού του Δ. Θείρσιου ως καθηγητή της ζωγραφικής στο Πολυτεχνείο: «Δεν υπήρχον άραγε μεταξύ ημών δεδοκιμασμένοι ζωγράφοι, άλλοι δε και ο κ. Ανδρέας Κριεζής, καθηγητής εν τω Γυμνασίω της Σύρου και τούτους επασχολούμενος χρόνους εις την ωραίαν τέχνην του; Δεν ανήκεν άραγε να κατέβη την εν τω Πολυτεχνείω έδραν του Καθηγητού ο συμπολίτης ημών αυτός, αγωνιστής μάλιστα και πατήρ οικογενείας, και έτι περισσότερον προτείνων και εκτιθέμενος εις συναγωνισμόν;...» (βλ. Κ. Μπαρούτας, *Η εικαστική ζωή και η αισθητική παιδεία στην Αθήνα του 19ου αιώνα*, Σμίλη, Αθήνα 1990, σ. 23, σημ. 19, όπως και Α. Μερτύρη, *Η Καλλιτεχνική εκπαίδευση των νέων στην Ελλάδα (1836-1945)*, ΙΑΕΝ-KNE/EIE, Αθήνα 2000, σ. 158).

Σύρο ως τόπο διαμονής του ενωρίτερα, είτε έφτασε εκεί λόγω του διορισμού του,²³ βεβαιωμένα πάντως βρίσκεται να διδάσκει Ιχνογραφία στο Ελληνικό Σχολείο και στο Γυμνάσιο της Ερμούπολης την ίδια χρονική στιγμή που μαθητής εκεί είναι ο Κωνσταντίνος Βολανάκης. Κατ' επέκταση, βέβαιο θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι ο Βολανάκης, ως μαθητής της β' και γ' τάξης του Ελληνικού σχολείου και πιθανότερα και της α' τάξης του Γυμνασίου, θα είχε δασκαλό του στην Ιχνογραφία, τον Ανδρέα Κριεζή.²⁴

Η σύμπτωση αυτή, που πιθανότερα εκ παραδρομής δεν σημειώθηκε ως σήμερα στη σχετική βιβλιογραφία,²⁵ είναι ασφαλώς αξιοσημείωτη, καθώς συνδέει για πρώτη φορά τους δύο αυτούς σημαντικούς νεοέλληνες ζωγράφους με σχέση δασκάλου-μαθητή.

Σχετικά, ενδιαφέρει εδώ επιπλέον να παρατηρήσουμε, ότι παρά το γεγονός ότι τον Υδραίο ζωγράφο τον συναντάμε σε όλη τη σχετική βιβλιογραφία αποκλειστικά ανάμεσα στους προσωπογράφους των μετεπαναστατικών χρόνων, και πάντα με κάποια αναφορά στα «λαϊκότροπα» χαρακτηριστικά του έργου του,²⁶ γνωστή είναι όμως η ενασχόλησή του και με άλλα ζωγραφικά είδη (genres), μεταξύ των οποίων εδώ θα σημειώσουμε ειδικότερα τη θαλασσογραφία (το ζωγραφικό είδος στο οποίο διέπρεψε αργότερα ο Βολανάκης).²⁷

23. Ενδιαφέρουσα είναι η διατύπωση της Ν. Μισιρλή (ό.π.) που σημειώνει σχετικά ότι μετά την επάνοδό του στην Ελλάδα ο Κριεζής «δίδαξε το 1851 στο γυμνάσιο της Ερμούπολης Σύρου, όπου η έντονη καλλιτεχνική κίνηση είχε προσελκύσει πολλούς καλλιτέχνες», σ. 205.

24. Σύμφωνα με το σχετικό διάταγμα που ίσχυε από το 1936/1937 *Περί διδασκαλίας εις τα ελληνικά σχολεία*, η Ιχνογραφία και η Καλλιγραφία διδάσκονταν μόνο στην α' και β' τάξη του Ελληνικού Σχολείου (σύνολο 4 ώρες). Ωστόσο, ανάμεσα στα αντικείμενα που «πρέπει να διδάσκονται» αναφέρεται και η «Ζωγραφική» (βλ. Στ. Μ. Παρίσης ό.π., Τμήμα Γ', άρθρο 7, σ. 227), ενώ σύμφωνα με το ειδικότερο άρθρο 83 του σχετικού διατάγματος για το Γυμνάσιο (Τμήμα Η', άρθρο 83) η «ζωγραφία, βαφή και μουσική θέλουν διδάσκεισθαι εις τους επιθυμούντες τούτο από ιδιαιτέρους διδασκάλους» (βλ. Στ. Μ. Παρίσης, ό.π., σ. 243-244). Βλ. σχετικά και Δ. Αντωνίου, *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης* (1833-1929) ΙΑΕΝ-17, Αθήνα, τ. Α' - Γ', 1987-1989, και ειδικότερα τ. Α', σ. 103, 118-119 και τ. Γ', σ. 13, 17, 18, 22.

25. Παρά τις αναφορές στον διορισμό του Κριεζή στη Σύρο στα 1851 σε όλες τις σχετικές μελέτες, όπως και αντίστοιχα στο ότι ο Κωνσταντίνος Βολανάκης «τελείωσε τις Γυμνασιακές του σπουδές στη Σύρο» πριν το 1856 (βλ. σημ. 6), οι πληροφορίες αυτές δεν συνδέθηκαν έως σήμερα.

26. Συνηθίζεται μάλιστα στις μελέτες ο Ανδρέας Κριεζής να αναφέρεται για το λόγο αυτό σε συνδυασμό και σε σύγκριση με τον Φραντσέσκο Πίτζε από το Τυρόλο (1822-1862) ο οποίος ας σημειωθεί ότι επίσης έζησε στη Σύρο αυτή την εποχή (βλ. ενδεικτικά Α. Χαλαμπιδής, *Η ελληνική προσωπογραφία του δεκάτου ενάτου αιώνα*, διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 1976, σ. 30-33, ή και Στ. Λυδάκης, *Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής*, σειρά *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, Μέλισσα, Αθήνα, 1976, σ. 320).

27. Βλ. σχετικά κατ. έκθ. θαλασσογραφίας, στον *Παργασσό*, Οκτ.-Νοεμ. 1952, σ. 12.

Όπως και να 'χει, η συγκυρία του διορισμού του Κριεζή στη Σύρο την ίδια περίοδο που μαθητής εκεί βρίσκεται ο Βολανάκης, πέρα από τις υποθέσεις που γεννά για πιθανή επίδραση του δασκάλου στο μαθητή, την ειδικότερη σχέση μεταξύ των δύο ζωγράφων ενισχύει ίσως μία πληροφορία που διέσωσε η προφορική παράδοση και η οποία παρουσιάζει κατά τούτο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον: Ένα έργο, με θέμα τον «Παρθενώνα», που υπάρχει —σήμερα επιζωγραφισμένο— σε τοίχο αίθουσας στον όροφο του κτιρίου που στεγάζει ακόμη το Γυμνάσιο της Σύρου, η παράδοση το θέλει συνδεδεμένο με το όνομα του Κωνσταντίνου Βολανάκη. Τούτο, μοιάζει απίθανο.²⁸ Αν πράγματι το έργο αυτό, πριν επιζωγραφιστεί, ανήκε στην εποχή κατά την οποία υπήρξε εκεί δάσκαλος ο Κριεζής και μαθητής ο Βολανάκης, τότε, πολύ πιθανότερο θα πρέπει να θεωρηθεί το ενδεχόμενο, ο «Παρθενώνας» να υπήρξε έργο του δασκάλου, με ίσως μόνο συμβολή του μαθητή.²⁹

Καθώς όμως η έρευνα δεν επιβεβαίωσε μέχρι στιγμής, τα όσα η προφορική παράδοση θέλει αληθή,³⁰ εδώ θα επιμεινουμε μόνο στην ενδιαφέρουσα «συνύπαρξη» στους ίδιους χώρους του δασκάλου Ανδρέα Κριεζή και του μαθητή Κωνσταντίνου Βολανάκη βεβαιωμένα από το 1851/1852 έως το 1854/1855, η οποία δεν μπορεί ασφαλώς να μας αφήσει αδιάφορους, μεταξύ άλλων και επειδή ίσως έτσι να μεταθέτει την «πρώτη αναγνώριση του ταλέντου του», αντί από τον Αφεντούλη στην Τεργέστη, στον δάσκαλό του της Ιχνογραφίας στη Σύρο, Ανδρέα Κριεζή.

28. Κυρίως επειδή μία τέτοια ανάθεση σε μαθητή του σχολείου, μοιάζει απίθανη.

29. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγήθηκε ο ζωγράφος στον οποίο ανατέθηκε η επιζωγράφιση του έργου στα 1991, Βασίλης Κουσουλάκος επισημαίνοντας κυρίως τις ομοιότητες στον χειρισμό αλλά και στην επιλογή των χρωμάτων, μεταξύ άλλων έργων του Κριεζή και του συγκεκριμένου. Τον ζωγράφο ευχαριστώ για τις σχετικές πληροφορίες που μου εμπιστεύθηκε.

30. Δεν βρέθηκε αρχειακή μαρτυρία που να βεβαιώνει τη συγκεκριμένη ανάθεση.

S U M M A R Y

Denise-Chloe Alevizou, *The school-years of Konstantinos Volanakis in Syros and his art teacher Andreas Kriezis*

Research in the state archives at Hermoupolis, Syros and specifically in the Hermoupolis school registers of the mid 19th century, allows us today to establish that Konstantinos Volanakis attended classes there from 1851/1852 through to 1854/1855. The presumption that he actually completed his education there remains however unfounded. Yet, whilst his graduation from the Hermoupolis Gymnasion (High school) remains doubtful, our search in the teachers' records of the same period establishes that the then already renowned artist Andreas Kriezis may now be safely connected to the young schoolboy, as his art teacher there. This hitherto unsuspected connection between the two important 19th century artists, strengthened or not by an oil painting of the «Parthenon» on the walls of the Gymnasion (attributed by hearsay to Volanakis, but probably a work by Kriezis), sheds new light on the early period of the great sea-scapist allowing us at the same time to assume a possible constructive role by Kriezis.